

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: "Wiedza jako jedyna siła, która rzeczywiście działa i zmienia ludzkie życie" : wiedza, umiejętności i kompetencje Polaków wobec wymagań współczesności - na podstawie wyników Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych

Author: Agata Rzymełka-Fraćkiewicz

Citation style: Rzymełka-Fraćkiewicz Agata. (2016). "Wiedza jako jedyna siła, która rzeczywiście działa i zmienia ludzkie życie" : wiedza, umiejętności i kompetencje Polaków wobec wymagań współczesności - na podstawie wyników Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych. W: A. Rzymełka-Fraćkiewicz, T. Wilk (red.), "Edukacja, kultura, sztuka - spoistość a integracja" (S. 35-51). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

**„Wiedza, jako jedyna siła, która rzeczywiście działa
i zmienia ludzkie życie”¹ –
wiedza, umiejętności i kompetencje Polaków
wobec wymagań współczesności –
na podstawie wyników Międzynarodowego Badania
Kompetencji Osób Dorosłych**

AGATA RZYMELKA-FRĄCKIEWICZ

Katedra Pedagogiki Społecznej, Wydział Pedagogiki i Psychologii,
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wobec złożoności naszego współczesnego świata pojawia się pilna potrzeba wyłonienia kryteriów pozwalających określić stopień rozwoju oraz konstytutywne cechy danego typu społeczeństwa. Oczekuje się na opracowanie takich wskaźników, które można by wykorzystać nie tylko do charakterystyki sposobu życia członków nowoczesnego społeczeństwa XXI wieku, ale i do prognozowania, kształtowania, a tym samym dalszego doskonalenia². W przeszłości najczęściej przywoływanym wskaźnikiem w porównaniach międzynarodowych wskazujących na rozwój i postęp współczesnych społeczeństw był czynnik czysto ekonomiczny (PKB). Obecnie w analizach coraz częściej eksponowane są wskaźniki łączące czynniki ekonomiczne z pozaekonomicznymi. Przykładem takiego miernika jest Wskaźnik Rozwoju Społecznego (HDI – Human Development Index), który określa poziom rozwoju danego społeczeństwa biorąc

¹ J. PIEKARSKI: *Jakość wiedzy, jakość szkoły – podstawa programowa a rynek pracy*. W: *Kształcenie i wychowanie dla pracy i rozwoju*. Red. I. KUST, J. MICHAŁAK-DAWIDZIUK. Warszawa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menadżerskiej w Warszawie, 2013, s. 53; cyt. za wykładem wygłoszonym w 2011 roku przez Jahna Searlea z okazji przyznania mu tytułu Doktora Honoris Causa Uniwersytetu Łódzkiego.

² A. RADZIEWICZ-WINNICKI: *Oblicza zmieniającej się współczesności (szkice z pedagogiki społecznej, etnografii edukacyjnej i socjologii transformacji)*. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2001, s. 27.

pod uwagę czynniki: ekonomiczne, edukacyjne i zdrowotne³. Jednakże coraz częściej na arenie międzynarodowej największym uznaniem cieszą się badania określające poziom rozwoju społecznego, innowacyjności i potencjału danego państwa, które wykorzystują głównie mierniki ulokowane w szeroko rozumianej edukacji.

Przykładem takich badań jest tzw. test PISA – Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (*Programme for International Student Assessment*). Jego celem jest uzyskanie porównywalnych danych o umiejętnościach uczniów, którzy ukończyli 15. rok życia, w celu poprawy jakości nauczania i organizacji systemów edukacyjnych. Test ten analizuje zależności pomiędzy poziomem posiadanej wiedzy a umiejętnością samodzielnego wykorzystywania nabytej wiedzy przez młodych ludzi we współczesnej postindustrialnej rzeczywistości⁴. Drugi pomiar, który w Polsce zrealizowano po raz pierwszy, to tzw. badanie PIAAC – Międzynarodowe Badanie Kompetencji Osób Dorosłych (*Programme for the International Assessment of Adult*), koncentruje się na badaniu związków pomiędzy posiadaniem wykształceniem, kompetencjami oraz sytuacją na rynku pracy. Uzyskane wyniki mają wskazać, o jakie elementy naszego wykształcenia lub o posiadanie jakich kompetencji powinniśmy zadbać, aby nasza sytuacja na rynku pracy była lepsza i bardziej stabilna. Badanie to, w odróżnieniu do testu PISA, realizowane było na osobach dorosłych.

Przykładowe badania edukacyjne podejmują próbę wskazania czy i jak zdobyta wiedza jesteśmy w stanie wykorzystać w codziennym życiu, głównie na rynku pracy. Zmiana w podejściu badawczym przekonuje, że sukcesem edukacyjnym nie można dzisiaj nazwać liczby lat spędzonych w szkole w danym systemie edukacyjnym, ani w jakim wieku kończymy obowiązkową ścieżkę edukacyjną. Istotą staje się wiedza, umiejętności i kompetencje nabyte w toku edukacyjnym, które zostały / zostaną wykorzystane do usprawnienia naszego społecznego funkcjonowania. Ważne jest to, w jakim stopniu nabyta przez nas wiedza, umiejętności i kompetencje są adekwatne do działania, myślenia i tworzenia we współczesnej postindustrialnej rzeczywistości.

Jako autorka tego opracowania jestem przekonana, że żyjemy w czasach, w których zdobyta wiedza, kompetencje, doświadczenie i chęć dalszego kształcenia determinują nasz indywidualny sukces życiowy i ogólnospołeczny rozwój, pomimo wadliwości nauczania – czyli formalnej edukacji. Przyjmując rozwią-

³ Zob. A. RZYMEŁKA-FRĄCKIEWICZ: *Znaczenie wykształcenia w wymiarze indywidualnego i globalnego rozwoju społecznego. Polska a Współczynnik Rozwoju Społecznego – Human Development Index (HDI)*. „Chowanna” 2012, T. 1 (38), s. 33–44; także: A. RZYMEŁKA-FRĄCKIEWICZ, T. WILK: *Logic of some selected concepts in contemporary education (between education and perception of committed art./theatre)*. Toruń, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, 2014, s. 13–26.

⁴ Swoje zainteresowania badawcze wokół testu PISA koncentruje między innymi Inetta Nowosad, np. zob. I. NOWOSAD: *O wspólną troskę... Znaczenie szkoły i edukacji w debacie publicznej*. W: *Czas społeczny akademickiego uczestnictwa w rozwoju i doskonaleniu „civil society”*. Red. E. SYREK. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010, s. 306–308.

zania definicyjne: edukację można zdefiniować jako pewną *instytucję społeczną* umożliwiającą i promującą nabywanie umiejętności i wiedzy oraz poszerzanie horyzontów osobistych, które może przebiegać w różnych warunkach. Natomiast nauczanie to formalny proces, w toku którego przekazuje się pewne typy wiedzy i umiejętności należące do z góry określonego programu; tak rozumiane nauczanie zwykle jest obowiązkowe dla osób do pewnego wieku⁵. Chęć partycypowania we współczesnej rzeczywistości wymaga od nas aktywnego działania w kierunku zdobywania wiedzy, która dzisiaj nie jest czymś stałym i zamkniętym, pomnażania kompetencji i doświadczeń w różnych sferach życia. Mówiąc wprost, współczesny świat wymaga od nas ciągłego kształcenia. Tylko aktywna postawa może, z jednej strony, przeciwdziałać naszemu wykluczeniu ze współczesnego społeczeństwa, jednocześnie z drugiej strony będzie implikowała nasz sukces jednostkowy (zawodowy, finansowy, osobisty).

Poziom formalnego wykształcenia, uzyskany papierowy dyplom, liczba lat spędzonych w szkole stały się niewystarczającymi argumentami do określenia poziomu wykształcenia danego społeczeństwa. Idea edukacji – oznaczającej uporządkowany przekaz wiedzy w formalnych ramach powołanych do tego celu instytucji – ustępuje szerszemu pojęciu „uczenia się”, które odbywa się w różnych kontekstach. Przejście od „edukacji” do „uczenia się” ma określone konsekwencje. Uczenie się dotyczy ludzi czynnych, ciekawych, którzy potrafią czerpać wiedzę z wielu źródeł, nie tylko z zinstytucjonalizowanych form oświaty. Zainteresowanie nauką wynika z przekonania, że umiejętności i wiedzę można zdobywać we wszelkiego rodzaju kontaktach np.: z przyjaciółmi i sąsiadami, na seminariach i w muzeach, w trakcie rozmowy w pubie, przez Internet i za pośrednictwem innych środków przekazu. Zdobywanie wiedzy jest zarówno środkiem, jak i celem pełnej, samodzielnej nauki służącej samorozwojowi i samorozumieniu⁶. Dlatego w badaniach edukacyjnych, poza formalnym wykształceniem, pojawia się między innymi pojęcie kompetencji, jest to wskaźnik, który w bardziej doskonały sposób oddaje poziom wiedzy i umiejętności indywidualnych, a tym samym ogółu społeczeństw.

Niezależnie od tego, jaki przyjmiemy sposób myślenia o funkcjach edukacji, spośród wskazanych przez Tomasza Gmerka⁷:

⁵ A. GIDDENS, P.W. SUTTON: *Socjologia. Kluczowe pojęcia*. Warszawa, PWN, 2014, s. 104.

⁶ IDEM: *Socjologia*. Warszawa, PWN, 2007, s. 548–549, rozdział 16: *Oświata, Zakończenie – nauka przez całe życie*.

⁷ W. SEGIET: *Edukacyjne drogi młodych dorosłych z perspektywy społecznego ustrukturyzowania i jednostkowych biografii*. W: *Edukacja – stratyfikacja społeczna – tożsamość młodzieży. Studium z pedagogiki porównawczej i socjologii edukacji*. Red. W. SEGIET. Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2012, s. 272; za: T. GMEREK: *Młodzież i dyplom akademicki. Społeczne konstrukcje sukcesu życiowego*. W: *Problemy nierówności społecznej w teorii i praktyce*. Red. A. GROMKOWSKA-MELOSİK, T. GMEREK. Kraków 2008; IDEM: *Edukacja i nierówności społeczne. Studium porównawcze na przykładzie Anglii, Hiszpanii i Rosji*. Kraków 2011.

Edukacja postrzegana jest jako „motor” napędzający ekonomiczny rozwój i społeczną ruchliwość, inwestycja w kapitał ludzki. Inwestowanie młodych ludzi w „ludzki kapitał” jest równoznaczne z powiększaniem „społecznego potencjału możliwości”. Im wyższą pozycję osiągną jednostki w ramach systemu edukacyjnego, tym większe uzyskają możliwości osiągnięcia sukcesu i przyczynią się do rozwoju całego społeczeństwa. Im większa liczba młodych ludzi osiągnie dyplomy akademickie, tym lepiej dla całego społeczeństwa. (Teoria ludzkiego kapitału).

Zadaniem edukacji jest tworzenie wstępnych „warunków równości” i „możliwości” przemieszczania się ludzi w sposób swobodny w górę i w dół zawodowej hierarchii, stosownie do osobistych zasług. System edukacji umieszcza jednostki w strukturze społecznej stosownie do ich zdolności i osiągnięć. Stanowi czynnik niwelujący społeczne nierówności i podziały. Przerwywając związki pomiędzy społecznym pochodzeniem a sukcesem społecznym, gwarantuje młodzieży ze wszystkich klas i grup społecznych równe szanse osiągnięcia zawodowego sukcesu. (Merytokracja).

Edukacja jest miejscem wytwarzania „formalnych kompetencji”, a jej podstawową funkcją jest „mielenie” i „sortowanie” ludzi. System edukacji zorientowany jest przed wszystkim na selekcję i funkcjonuje jako swoista „fabryka dyplomów”, podporządkowany dobywaniu formalnej (przewidzianej programem) wiedzy i uzyskaniu jak najlepszych ocen. Młodzi ludzie, wpisując się w taki sposób myślenia, dokonują swych wyborów edukacyjnych, traktując zdobycie dyplomu jako „cel sam w sobie”. Jego posiadanie wyznacza życiowy sukces, trudniejszy do osiągnięcia dla młodych ludzi z nieuprzywilejowanych grup społecznych. (Kredencjalizm).

Powtarzając raz jeszcze – niezależnie od tego, które ze spojrzeń na zadania i funkcje systemu edukacji przyjmujemy za najtrafniejsze w dzisiejszej rzeczywistości, musimy uznać, że poziom edukacji jest podstawowym i pierwszym kluczem do kreowania sukcesu indywidualnego i społecznego rozwoju. Mimo niedoskonałości w postaci barier czy nierówności szans edukacyjnych stojących na drodze do tego, by o wyborach karier edukacyjnych i zawodowych decydowały tylko indywidualne zdolności i cechy charakteru osób⁸, nie możemy zarzucić edukacji formalnej. Wszelka edukacja kształtuje naszą wiedzę, umiejętności i kompetencje, które wspólnie determinują nasze miejsce w gradacyjnej strukturze społecznej. Systemy edukacji wymagają udoskonaleń, przekształceń, a wspomniane nowatorskie badania edukacyjne wydają się być bezcenną wskazówką kierunku zmian.

⁸ K. FERENC: *Oblicza współczesnego egalitaryzmu edukacyjnego*. W: *Nierówności szans edukacyjnych. Przyczyny, skutki, koncepcje zmian*. Red. W. ŻŁOBICKI, B. MAJ. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2012, s. 39.

Podstawą dyskusji nad zawartą w tytule artykułu śmiałą tezą mogą okazać się wyniki międzynarodowych badań edukacyjnych opatrzone akronimem – PIAAC – *Programme for the International Assessment of Adult Competencies* (Międzynarodowe Badanie Kompetencji Osób Dorosłych).

PIAAC – Międzynarodowe Badanie Kompetencji Osób Dorosłych (*Programme for the International Assessment of Adult Competencies*)⁹ – założenia programu

Podstawą rozwoju społeczeństw i gospodarek są dziś wiedza i umiejętności, bez których nie można mówić o spójności społecznej, konkurencyjności czy innowacyjności. Coraz łatwiejszy dostęp do informacji, których ilość rośnie w ogromnym tempie, sprawia, że samo ich zapamiętywanie traci na znaczeniu, a rośnie rola rozumowania, analizy, interpretacji i wyszukiwania informacji. Ukończenie dobrej szkoły lub uniwersytetu przestaje być gwarancją sukcesu – potrzebne staje się ciągle uzupełnianie wiedzy i umiejętności, a brak podstawowych kompetencji może powodować wykluczenie z ważnych obszarów życia społecznego.

Wspieranie rozwoju kompetencji wymaga kompleksowej i długofalowej polityki na rzecz uczenia się przez całe życie, a pierwszym krokiem do jej realizacji powinna być rzetelna diagnoza stanu kompetencji ludności. Właśnie ona stała się celem Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych PIAAC (*Programme for the International Assessment of Adult Competencies*) koordynowanego przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

Kompetencje mierzone w PIAAC uważane są za niezbędne do funkcjonowania we współczesnym świecie, ponieważ umożliwiają odbiór, zrozumienie, przetwarzanie i wykorzystywanie informacji w warunkach gospodarki wolnorynkowej i dzięki temu pozwalają na pełne uczestnictwo w rynku pracy i edukacji oraz w życiu społecznym i obywatelskim. Jednocześnie badane kompetencje definiowane są jako kompetencje kluczowe, tj. warunkujące nabywanie nowej wiedzy, nowych umiejętności i kwalifikacji. Poziom kompetencji ludności świadczy więc o jakości kapitału ludzkiego, potencjale gospodarczym oraz spójności społecznej.

⁹ Informacje o programie PIAAC pozyskane ze stron internetowych: OECD: <http://www.oecd.org/general/piaacprogrammefortheinternationalassessmentofadultcompetencies.htm>; Entuzjaści Edukacji; strona prezentuje przebieg i wyniki projektu systemowego prowadzonego przez Instytut Badań Edukacyjnych: <http://eduentuzjasci.pl/piaac-postpiaac>; <http://eduentuzjasci.pl/badania/110-badanie/194-miedzynarodowe-badanie-kompetencji-osob-doroslych-piaac.html>.

Prezentowany program był realizowany w latach 2011–2012, a pierwsze jego wyniki poznaliśmy w październiku 2013 roku. W programie wzięły udział 24 kraje (Australia, Austria, Belgia, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Japonia, Kanada, Korea, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Słowacja, Szwecja, Wielka Brytania, Włochy, USA), a kolejne państwa (Argentyna, Bułgaria, Chiny, Indie, Izrael, Rumunia, Singapur, Turcja) rozważają dołączenie do badania. Łącznie przebadano 166 tys. osób w wieku 16–65 lat, w tym blisko 9 400 w Polsce.

Program PIAAC jest odpowiedzią na coraz większe zainteresowanie umiejętnościami osób dorosłych. Zgodnie z założeniami programu – powszechne jest już przekonanie, że to od wiedzy i umiejętności, a nie od poziomu wykształcenia formalnego, zależy pomyślność rozwoju gospodarczego. Na podstawie uzyskanych wyników, program ten poszukuje sposobów poprawy jakości kształcenia i szkolenia. Uzyskane wyniki mają wskazać, o jakie elementy naszego wykształcenia lub o posiadanie jakich kompetencji powinniśmy zadbać, aby nasza sytuacja na rynku pracy była lepsza i bardziej stabilna.

PIAAC mierzy trzy podstawowe umiejętności niezbędne do funkcjonowania we współczesnym świecie; stanowią podstawę do nabywania nowych kompetencji i wiedzy:

- *literacy* – kompetencje związane z czytaniem i oceną informacji znajdujących się w różnego rodzaju tekstach: zaangażowanie w czytelnictwo, rozumienie i ocena informacji zawartych w tekstach pisanych oraz wykorzystanie tych informacji do udziału w życiu społecznym, do osiągnięcia swoich celów oraz rozwoju własnej wiedzy i osobistego potencjału;
- *numeracy* – kompetencje związane z interpretacją i praktycznym używaniem zagadnień matematycznych w codziennym życiu: zdolność użycia, interpretacji i analizy pojęć matematycznych oraz informacji wyrażonej językiem matematyki, w celu podejmowania i radzenia sobie z wyzwaniami matematycznymi występującymi w codziennym życiu osób dorosłych;
- rozwiązywanie problemów z użyciem nowoczesnych technologii (*problem solving in technology-rich environment*) – kompetencje związane z wykorzystaniem komputera i Internetu do wyszukiwania i przekształcania informacji: dotyczy wykorzystania technologii cyfrowych i narzędzi komunikacji cyfrowej, a także sieci do pozyskiwania i analizy informacji, porozumiewania się z innymi oraz wykonywania praktycznych zadań; aktualna pierwsza runda badania koncentruje się na mierzeniu zdolności do rozwiązywania problemów pojawiających się w kontekście prywatnym, zawodowym i społecznym poprzez odpowiednie planowanie, a także wyszukiwanie oraz wykorzystywanie informacji uzyskanych za pomocą komputera oraz Internetu.

PIAAC dostarcza również informacji pozwalających analizować związki między kompetencjami, wykształceniem i sytuacją na rynku pracy.

Jak przeprowadzono badanie

Z każdym z respondentów PIAAC przeprowadzono wywiad, który składał się z dwóch części: odpowiedzi na pytania kwestionariusza osobowego oraz testu mierzącego badane umiejętności. Pytania zadawane respondentom dotyczyły między innymi ich wykształcenia i aktywności edukacyjnych, sytuacji na rynku pracy i charakterystyki obecnej lub ostatniej pracy, wykorzystywania umiejętności w życiu codziennym oraz w pracy.

Następnie respondenci rozwiązywali zadania z rozumienia tekstu, rozumowania matematycznego lub wykorzystywania TIK¹⁰ na komputerze lub w zeszytach papierowych. Na podstawie wyników rozwiązywanych zadań i przy wykorzystaniu zaawansowanych metod psychometrycznych oszacowano poziomy umiejętności osób biorących udział w badaniu.

Ponieważ nie ma naturalnej skali kompetencji, w PIAAC przyjęto skalę umowną o zakresie od 0 do 500 pkt. Na podstawie poprawności rozwiązywanych zadań i przy wykorzystaniu zaawansowanych metod psychometrycznych oszacowano poziomy umiejętności osób biorących udział w badaniu. W celu ułatwienia interpretacji wyników skala PIAAC została podzielona na 6 poziomów umiejętności w rozumieniu tekstu i rozumowaniu matematycznym oraz na 4 poziomy w wykorzystywaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych. Wyższe poziomy odpowiadają lepszym umiejętnościom i większemu prawdopodobieństwu poprawnego rozwiązania zadania. Osobom o najwyższych umiejętnościach rozumienia tekstu lub rozumowania matematycznego przypisany jest 4. lub 5. poziom umiejętności. Osoby osiągające najlepsze wyniki w zakresie wykorzystywania TIK przyporządkowane są do poziomu 3. Najniższe poziomy w każdej z rozpatrywanych dziedzin umiejętności to poziom 1 bądź poniżej 1. Tak niskie poziomy badanych umiejętności zwiększają ryzyko wykluczenia społecznego.

Próba badawcza¹¹

Badanie realizowano w formie wywiadów bezpośrednich (tzn. osobiście przeprowadzano wywiad z osobą ankietowaną, a nie np. przez telefon czy w for-

¹⁰ TIK – technologie informacyjno-komunikacyjne.

¹¹ *Umiejętności Polaków – wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC)*. Warszawa, Wydawnictwo Instytutu Badań Edukacyjnych, 2013, s. 33–34; (Raport przygotowany w ramach projektu systemowego *Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego*, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych).

mie ankiety na stronie internetowej) z osobami wylosowanymi spośród wszystkich obywateli Polski w wieku 16–65 lat (do losowania użyty został prowadzony przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych rejestr obywateli – PESEL).

Wywiady przeprowadzono z 9 366 osobami – 4 733 mężczyznami oraz 4 633 kobietami. Ze względu na wiek podział próby wyglądał następująco: 16–24 – 4 473 osoby, 25–34 – 2 101 osób, 35–44 – 835 osób, 45–54 – 882 osoby, 55–65 – 1 075 osób. Najliczniejszy udział w próbie przypadł osobom w wieku 19–26 lat. Liczba tych osób została zwiększona celowo, gdyż jest to grupa szczególnie interesująca – obejmuje okres między zakończeniem kształcenia a wejściem młodych osób na rynek pracy. Badanie na tej grupie będzie kontynuowane w następnych latach (tzw. badanie panelowe).

W innych krajach biorących udział w PIAAC typowo zebrano po 5 tys. wywiadów, choć istnieją od tej reguły odstępstwa (np. w Kanadzie przeprowadzono łącznie ponad 20 tys. wywiadów). Taka liczba wywiadów pozwoli na dokonywanie rzetelnych porównań pomiędzy krajami.

Wyniki badań

Kompetencje Polaków¹²

Jak pokazują wyniki, poziom umiejętności Polaków w wieku 16–65 lat jest niższy niż przeciętny poziom umiejętności mieszkańców krajów OECD, objętych badaniem. Uzyskany w Polsce wynik w dziedzinie rozumienia tekstu dzieli od średniej OECD 6 pkt. (267 pkt. wobec 273 pkt.), a w dziedzinie rozumowania matematycznego – 9 pkt. (260 pkt. wobec 269 pkt.). Umiejętności Polaków także w dziedzinie wykorzystywania TIK są niższe niż w krajach OECD: 38% dorosłych Polaków posiada niski poziom umiejętności wykorzystywania TIK, a wysoki – jedynie 19%, wobec odpowiednio 27% oraz 34% przeciętnie w krajach OECD.

W Polsce blisko 15% osób dorosłych posiada niski poziom zarówno umiejętności rozumienia tekstu jak i rozumowania matematycznego, a kolejne 13% – jednej z tych dziedzin. Prawie wszystkie te osoby posiadają niski poziom umiejętności wykorzystywania TIK lub w ogóle ich nie posiadają. Jednocześnie 14% dorosłych Polaków osiąga bardzo wysokie wyniki w przynajmniej jednej z badanych dziedzin umiejętności.

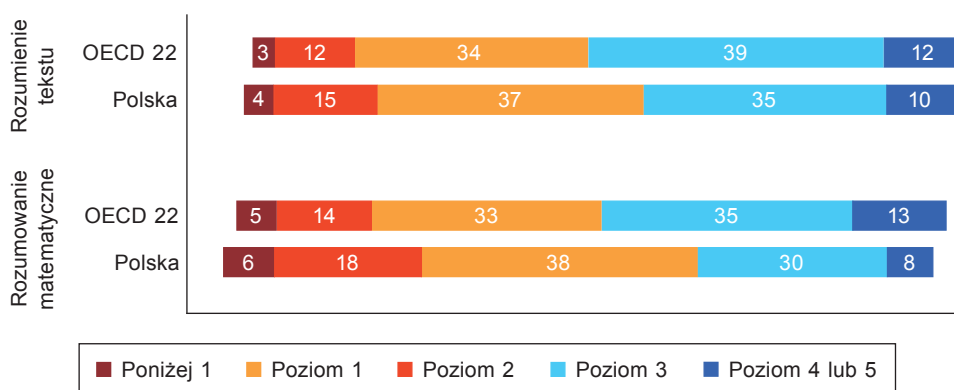
Przeciętny poziom umiejętności jest niższy wśród osób starszych. W Polsce, podobnie jak w innych krajach, spadek poziomu badanych kompetencji obserwu-

¹² *Umiejętności Polaków – wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC)*. Warszawa, Wydawnictwo Instytutu Badań Edukacyjnych, 2013, s. 5–6.

jemy od około 30. roku życia. Polaków w wieku 16–24 i 55–65 lat dzielią 32 pkt. w rozumieniu tekstu i 25 pkt. w rozumowaniu matematycznym. 38% osób młodych posiada wysokie umiejętności wykorzystywania TIK, wśród osób starszych odsetek ten wynosi zaledwie 3%.

Kobiety w Polsce osiągają lepsze wyniki niż mężczyźni. Wiąże się to w dużym stopniu z różnicami w strukturze wykształcenia i zawodów: Polki są przeciętnie lepiej wykształcone niż Polacy i częściej pracują w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji. Mężczyźni częściej kończą szkoły zawodowe i technika, a co za tym idzie, częściej pracują jako średnio wykwalifikowani pracownicy fizyczni. Tymczasem te grupy osiągnęły przeciętnie niższe wyniki w badaniu. Więcej mężczyzn posiada wysokie umiejętności wykorzystania TIK.

Zależność umiejętności i wykształcenia jest bardzo silna. W Polsce różnica przeciętnych wyników osób z wykształceniem wyższym oraz osób z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym wynosi 70 pkt. w rozumieniu tekstu i 74 pkt. w rozumowaniu matematycznym. Około 37% osób z wykształceniem wyższym posiada wysoki poziom umiejętności wykorzystywania TIK, wobec 2% w grupie osób o najniższym wykształceniu. Różnice między wynikami w Polsce a średnimi wynikami w OECD w grupach o analogicznym wykształceniu są dla wykształcenia wyższego najmniejsze lub nie występują.

Wykres 1. Odsetek osób w wieku 16–65 lat wg poziomów umiejętności w Polsce i OECD

Źródło: SmarterPoland.pl¹³

¹³ SmarterPoland.pl – Fundacja Naukowa – strona internetowa – Wyniki testu PIAAC – analiza dostępna na stronie: <http://smarterpoland.pl/index.php/2013/10/umiejtnosci-polakow-wyniki-miedzynarodowego-badania-kompetencji-osob-doroslych-piaac/>

Wyniki osób młodych¹⁴

W Polsce wyniki osób młodych (16–24 lata) są wyższe niż przeciętne wyniki wszystkich osób dorosłych. Prawidłowość ta jest obserwowana także w większości krajów OECD, choć różnice między generacjami w Polsce są jedynymi z większych. Wyniki młodych Polaków w dziedzinach rozumienia tekstu i rozumowania matematycznego (odpowiednio 281 i 269 pkt.) zbliżone są do przeciętnych wyników osób młodych w krajach OECD (280 i 272 pkt.). Mimo że w dziedzinie wykorzystywania TIK wyniki osób młodych w Polsce są również wyraźnie wyższe niż wyniki starszych generacji, to jednak na tle krajów OECD młodzi Polacy wypadają słabo – 38% posiada wysoki poziom umiejętności wykorzystywania TIK wobec średniej 51% w krajach OECD.

Poziom kompetencji młodzieży wyraźnie zależy od typu szkoły, do której uczęszczają młodzi ludzie – np. wyniki z rozumienia tekstu uczniów liceów ogólnokształcących i zasadniczych zawodowych dzieli blisko 50 pkt. Polscy studenci są zróżnicowaną grupą – najslabiej wypadają studenci pedagogiki i kształcenia nauczycieli, a najlepiej – zdrowia i opieki społecznej oraz nauk przyrodniczych, matematyki i informatyki (różnice rzędu 20–30 pkt.). Warto podkreślić brak różnic w poziomie umiejętności studentów studiów licencjackich i magisterskich. Wyniki PIAAC potwierdzają istnienie nierówności w dostępie do szkolenictwa wyższego – osoby, których rodzice mają niskie wykształcenie rzadziej podejmują studia, nawet gdy mają wysoki poziom kompetencji.

Kompetencje a rynek pracy¹⁵

W Polsce osoby pracujące, bezrobotne oraz bierne zawodowo mają niższy średni poziom umiejętności od osób o analogicznym statusie na rynku pracy w OECD. Różnice w wynikach osób pracujących i biernych zawodowo w Polsce wynoszą 23 pkt. w zakresie rozumienia tekstu i 38 pkt. w zakresie rozumowania matematycznego.

Pracujący Polacy rzadziej i mniej intensywnie niż w innych krajach korzystają z komputera w pracy (46% nigdy nie korzysta wobec 30% w krajach OECD). Jednak osoby pracujące w Polsce posiadają wyraźnie wyższy poziom umiejętności wykorzystywania TIK niż osoby niepracujące: 20% pracujących, wobec 5% biernych zawodowo, ma wysoki poziom umiejętności wykorzystywania TIK. Porównanie poziomu kompetencji według charakterystyki miejsca i rodzaju pracy pokazuje, że w Polsce dobrze na tle pozostałych krajów wypadają wykwalifikowani pracownicy biurowi, a także osoby pracujące w sektorze usług

¹⁴ *Umiejętności Polaków – wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC)...*, s. 6.

¹⁵ *Ibidem*, s. 6–7.

nowoczesnych, zdrowia i administracji publicznej oraz edukacji. Niepokojące są bardzo niskie wyniki pracujących w rolnictwie, z których więcej niż co trzecia osoba ma niski poziom umiejętności rozumienia tekstu i rozumowania matematycznego.

Przeciętnie w krajach OECD poziom wykształcenia w większym stopniu wpływa na szanse zdobycia i utrzymania pracy oraz na wysokość zarobków niż poziom umiejętności, w szczególności wśród osób młodych. W Polsce znaczenie wykształcenia jest silniejsze niż w większości krajów OECD. Jednocześnie, prawie co trzecia pracująca osoba w naszym kraju ocenia, że mogłaby mieć niższe kwalifikacje, aby wykonywać swoją pracę.

Wyniki PIAAC sugerują, że kompetencje dużej grupy osób są niewykorzystane. Wiele osób niepracujących, w szczególności tych pozostających bez pracy przez okres nie dłuższy niż dwa lata, posiada umiejętności na wysokim poziomie. Dłuższy okres bierności zawodowej wiąże się ze spadkiem kompetencji.

Jak wypadamy na tle innych krajów?¹⁶

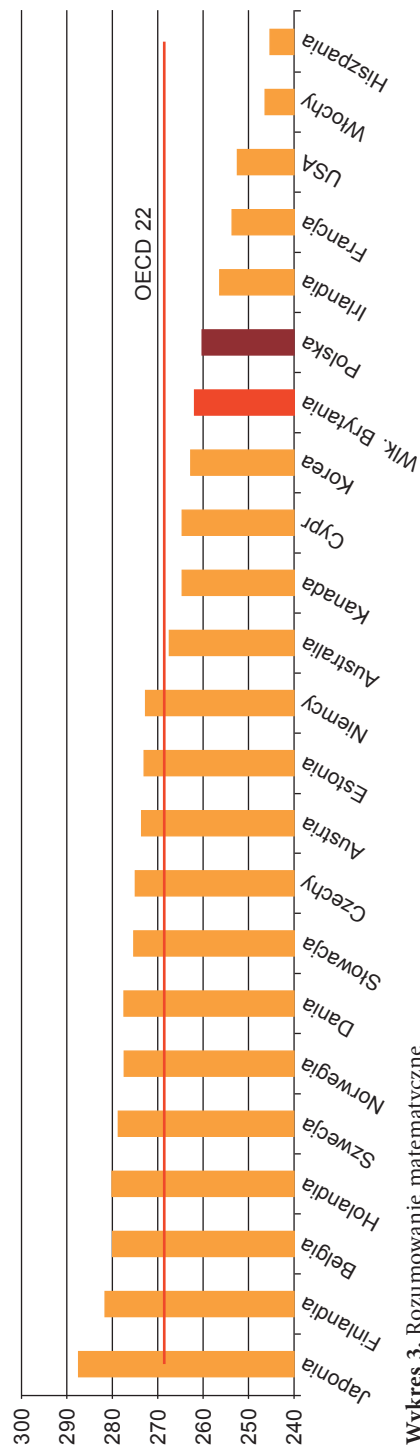
Pod względem przeciętnego wyniku, zarówno w zakresie rozumienia tekstu, jak i rozumowania matematycznego, najlepsze wyniki osiągnęli mieszkańcy trzech krajów: Japonii, Finlandii i Holandii. Powyżej średniej OECD w obu dziedzinach uplasowały się również osoby dorosłe mieszkające w Szwecji, Norwegii, Estonii i Belgii. Wyniki wyraźnie najłabsze uzyskali Włosi i Hiszpanie.

Przeciętny poziom umiejętności Polaków w wieku 16–65 lat jest niższy od średniej OECD. Nasi sąsiedzi – Czechy, Słowacja i Niemcy – wypadli lepiej zarówno w zakresie umiejętności rozumienia tekstu, jak i rozumowania matematycznego.

Warto podkreślić, że różnice między krajami nie są duże. Znacznie większe różnice zaobserwowano wewnątrz krajów.

Spojrzenie na wyniki badania PIAAC w Polsce pod względem udziału osób na poszczególnych poziomach umiejętności, ujawnia przede wszystkim duży odsetek osób o najniższym poziomie umiejętności – w rozumieniu tekstu jest to prawie jedna piąta populacji dorosłych, a w rozumowaniu matematycznym blisko jedna czwarta. Jednocześnie grupa osób mających najwyższe umiejętności (poziom 4. lub 5.) jest w Polsce relatywnie mniej liczna niż przeciętnie w OECD.

¹⁶ *Umiejętności Polaków – wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC)*. Broszura, s. 5–6. Wydanie elektroniczne dostępne na stronie: eduentuzjasci.pl/piaac-postpiaac.

Jak bardzo różnimy się kompetencjami między sobą?¹⁷

To, że Polacy uzyskali w PIAAC średnio 267 i 260 pkt. z rozumienia tekstu i rozumowania matematycznego, a np. Japończycy – 296 i 288 pkt., nie oznacza, oczywiście, że wszyscy Polacy uzyskali przytoczony wynik ani że każdy Polak osiągnął o 30 pkt. gorszy wynik od losowo wybranego Japończyka. W każdym kraju umiejętności osób dorosłych są silnie zróżnicowane – osoby młodsze uzyskały lepsze wyniki w PIAAC niż osoby starsze, osoby lepiej wykształcone – niż osoby o niższych poziomach wykształcenia, a pracujący – niż bierni zawodowo. Jeśli chodzi o różnice między osobami w różnym wieku, to w większości badanych krajów najwyższy poziom umiejętności rozumienia tekstu i rozumowania matematycznego obserwowany jest u 30-latków, a najniższy wśród najstarszych badanych osób (60–65 lat). Polska wyróżnia się płaskim kształtem profilu umiejętności według wieku wśród młodych: średni poziom umiejętności rozumienia tekstu pozostaje taki sam między 16. a 29. rokiem życia, a w rozumowaniu matematycznym między 20. a 34. rokiem życia. Wyniki nastolatków od wyników osób będących w wieku 60–65 lat dzieli w dziedzinie rozumienia tekstu 35 pkt., a w rozumowaniu matematycznym – blisko 20 pkt.

Czynnikiem bardzo silnie różnicującym umiejętności jest wykształcenie. W Polsce odgrywa ono ważniejszą rolę, niż w wielu innych krajach. O ile średni wynik osób z wyższym wykształceniem jest podobny do średniego wyniku osób z tym rodzajem wykształcenia w OECD, to wyniki osób z wykształceniem średnim lub zasadniczym zawodowym są wyraźnie niższe od średniej w tej grupie w OECD. Jest to niepokojące z tego względu, że w Polsce udział osób z tym wykształceniem jest zdecydowanie wyższy niż w pozostałych badanych krajach.

Komputer nieoswojony¹⁸

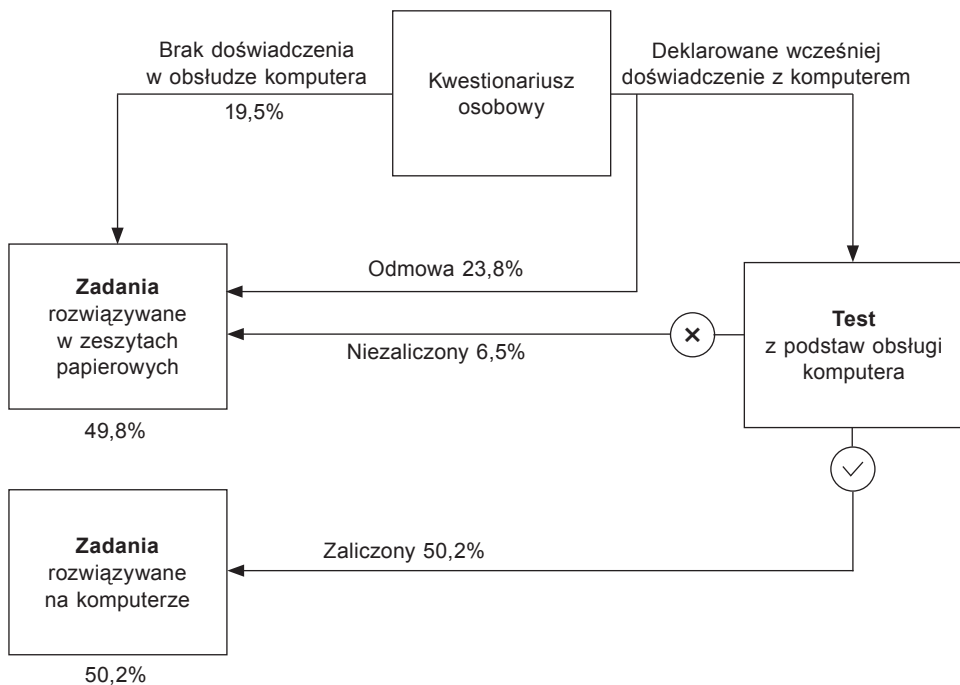
Innowacyjną częścią badania PIAAC jest pomiar umiejętności wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych, które do tej pory nie były mierzone w międzynarodowych badaniach kompetencji. Pomiar umiejętności wykorzystywania TIK różnił się od pomiaru pozostałych dwóch dziedzin. O ile zadania z rozumienia tekstu i rozumowania matematycznego były rozwiązywane przez respondentów w zeszytach papierowych lub na komputerze, o tyle pomiar umiejętności wykorzystywania TIK przeprowadzano tylko na komputerze. W rezultacie osoby, które nie posiadały podstawowych umiejętności obsługi komputera, nie przystępowały do tego testu. Co więcej, wiele osób, mimo deklarowanych umiejętności, odmówiło rozwiązywania komputerowej wersji testu.

¹⁷ *Umiejętności Polaków – wyniki...*, broszura, s. 6–8.

¹⁸ *Ibidem*, s. 9.

Z tych powodów pomiar umiejętności wykorzystywania TIK objął w każdym kraju tylko część osób (w krajach OECD było to przeciętnie około 75%). W Polsce poziom umiejętności wykorzystywania TIK zmierzono tylko u 50% osób i był to najniższy odsetek osób rozwiązujących komputerową wersję testu spośród wszystkich krajów biorących udział w PIAAC. Ta informacja sama w sobie wiele mówi o poziomie komputerowych umiejętności Polaków.

Schemat 1. Pomiar umiejętności wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych

Źródło: eduentuzjasci.pl/piaac-postpiaac

Spośród Polaków, wśród których przeprowadzono pomiar umiejętności wykorzystywania TIK, 40% posiadało wysoki (2. lub 3.) poziom tych kompetencji. Ponieważ do testu komputerowego przystąpiła połowa badanych, to z 40% otrzymujemy 20% Polaków w wieku 16–65 lat o wysokich umiejętnościach wykorzystywania TIK. W krajach, które wypadły najlepiej w tej dziedzinie pomiaru – w Szwecji, Finlandii, Holandii i Norwegii – ponad 40% respondentów osiągnęło bardzo dobre wyniki.

We wszystkich badanych krajach występuje wyraźna przepaść międzypokoleniowa. W Polsce, w najmłodszej grupie wieku (16–24 lata) 8 na 10 osób rozwiązało test na komputerze (9 na 10 średnio w OECD), a wśród najstarszych (55–65 lat) rzadziej niż co 5. osoba (co 3. osoba średnio w OECD). Poziom umiejętności wykorzystywania TIK blisko 40% osób młodych jest w Polsce wysoki

(poziom 2. lub 3.), natomiast wśród osób starszych analogiczny odsetek to 3%. Różnice między generacjami widoczne są także w innych krajach, ale przeciętne wyniki w krajach OECD pokazują, że w Polsce badane umiejętności mogą być znacznie wyższe wśród osób starszych.

Podsumowanie

Jak przekonują autorzy raportu, informacje uzyskane w PIAAC są cennym źródłem wiedzy, mogą być dla nas powodem do dumy oraz impulsem do działania: „odnotowaliśmy największą poprawę poziomu kompetencji ludności w ciągu dwóch minionych dekad, ale w dalszym ciągu wypadamy raczej słabo na tle pozostałych krajów biorących udział w badaniu. Uwagę zwraca zwłaszcza umiejętność wykorzystywania TIK – w tym obszarze Polacy wypadli najgorzej ze wszystkich badanych krajów. Jednak nadzieję budzą młodzi Polacy, których wyniki są zbliżone do średniej OECD. Polskę wyróżnia także różnica wyników kobiet i mężczyzn: Polki wypadają lepiej niż Polacy w rozumieniu tekstu, a w rozumowaniu matematycznym wyniki obu płci są podobne. W innych krajach, to mężczyźni osiągają lepsze wyniki”¹⁹.

Podsumowując można powiedzieć, że badania podstawowych umiejętności, których potrzebujemy, aby funkcjonować we współczesnym otoczeniu informacyjnym, w życiu społecznym i gospodarczym, ujawniają pewne deficyty w efektach edukacji formalnej młodego pokolenia, ale przede wszystkim demaskują niski poziom kompetencji, umiejętności i wiedzy wśród pokoleń osób, które etap obowiązkowej edukacji mają już dawno za sobą. Grupy osiągające niskie wyniki w PIAAC (nie tylko w Polsce) można identyfikować jako zagrożone wykluczeniem społecznym i ubóstwem. Właśnie dlatego ważnym elementem polityki społecznej, edukacyjnej powinno stać się wspieranie rozwoju kompetencji osób o najniższych umiejętnościach przez upowszechnianie różnorodnych form uczenia się przez całe życie.

Uzyskana wiedza (obszerne wyniki badań) powinny posłużyć nie tylko ulepszeniu bądź usprawnieniu istniejącego już systemu edukacyjnego, ale przede wszystkim powinny stać się przydatne w kształtowaniu nowych celów edukacyjnych zorientowanych na przyszłość, na innowacyjne wymagania współczesności, na tempo przemian jakim ulega nasza rzeczywistość. Jak przekonuje Zygmunt Bauman, celem edukacji zarówno w przeszłości, obecnie, jak i w przyszłości, jest przygotowanie młodych ludzi do życia w rzeczywistości, w którą wkraczają. Aby przygotować się do niej, potrzebują wskazówek i instrukcji: praktycznej, kon-

¹⁹ *Umiejętności Polaków – wyniki...*, broszura..., s. 3.

kretniej wiedzy możliwej do bezpośredniego zastosowania. Aby spełnić warunek „praktyczności”, dobre szkolnictwo musi stymulować i propagować otwartość, a nie zamykanie się umysłu²⁰. Edukacja to inwestycja w szeroko rozumianą przyszłość. To właśnie przygotowanie edukacyjne i zawodowe implikuje możliwość podejmowania innowacyjnych przedsięwzięć oraz rozwoju samodzielności i twórczej aktywności jednostek w różnych sferach życia²¹ we współczesnych wysoko rozwiniętych społeczeństwach. Wyniki testu PIAAC stanowią z pewnością drogocenną wskazówkę dla kierunku reformy istniejącego w Polsce systemu edukacji. Oby zostały odpowiednio wykorzystane na rzecz budowania idei otwartości w edukacji formalnej ale także w umysłach wszystkich obywateli (jednostek społeczeństwa), że edukacja / kultura edukacji: wiedza, umiejętności i kompetencje są nam potrzebne na każdym etapie życia.

*Jeśli planujesz na rok, posiej zboże. Jeśli planujesz na dziesięć lat, posadź drzewa.
Jeśli planujesz na całe życie, kształć i wychowuj ludzi²².*

Bibliografia

- BAUMAN Z.: *O edukacji. Rozmowy z Riccardo Mazzeo*. Wrocław, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2012.
- FERENC K.: *Oblicza współczesnego egalitaryzmu edukacyjnego*. W: *Nierówności szans edukacyjnych. Przyczyny, skutki, koncepcje zmian*. Red. W. ŻŁOBICKI, B. MAJ. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2012.
- GIDDENS A., SUTTON P.W.: *Socjologia. Kluczowe pojęcia*. Warszawa, PWN, 2014.
- GIDDENS A.: *Socjologia*. Warszawa, PWN, 2007.
- GMEREK T.: *Edukacja i nierówności społeczne. Studium porównawcze na przykładzie Anglii, Hiszpanii i Rosji*. Kraków 2011.
- GMEREK T.: *Młodzież i dyplom akademicki. Społeczne konstrukcje sukcesu życiowego*. W: *Problemy nierówności społecznej w teorii i praktyce*. Red. A. GROMKOWSKA-MELOSİK, T. GMEREK. Kraków 2008.
- NOWOSAD I.: *O wspólną troskę... Znaczenie szkoły i edukacji w debacie publicznej*. W: *Czas społeczny akademickiego uczestnictwa w rozwoju i doskonaleniu „civil society”*. Red. E. SYREK. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010.

²⁰ Z. BAUMAN: *O edukacji. Rozmowy z Riccardo Mazzeo*. Wrocław, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2012, s. 31.

²¹ J. SZEMPRUCH: *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2012, s. 152.

²² Przysłowie chińskie przytoczone przez Zygmunta Baumana: Z. BAUMAN: *O edukacji, Rozmowy z Riccardo Mazzeo...*, s. 26.

- PIEKARSKI J.: *Jakość wiedzy, jakość szkoły – podstawa programowa a rynek pracy*. W: *Kształcenie i wychowanie dla pracy i rozwoju*. Red. I. KUST, J. MICHALAK-DAWIDZIUK. Warszawa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menadżerskiej w Warszawie, 2013.
- RADZIEWICZ-WINNICKI A.: *Oblicza zmieniającej się współczesności (szkice z pedagogiki społecznej, etnografii edukacyjnej i socjologii transformacji)*. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2001.
- RZYMELKA-FRĄCKIEWICZ A., WILK T.: *Logic of some selected concepts in contemporary education (between education and perception of committed art./theatre)*. Toruń, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, 2014.
- RZYMELKA-FRĄCKIEWICZ A.: *Znaczenie wykształcenia w wymiarze indywidualnego i globalnego rozwoju społecznego. Polska a Współczynnik Rozwoju Społecznego – Human Development Index (HDI)*. „Chowanna” 2012, T. 1 (38).
- SEGIET W.: *Edukacyjne drogi młodych dorosłych z perspektywy społecznego ustrukturyzowania i jednostkowych biografii*. W: *Edukacja – stratyfikacja społeczna – tożsamość młodzieży. Studium z pedagogiki porównawczej i socjologii edukacji*. Red. W. SEGIET. Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2012.
- SZEMPRUCH J.: *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2012.
- Umiejętności Polaków – wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC)*. Warszawa, Wydawnictwo Instytutu Badań Edukacyjnych, 2013.

Strony internetowe

Entuzjaści Edukacji:

<http://eduentuzjasci.pl/piaac-postpiaac>;

<http://eduentuzjasci.pl/badania/110-badanie/194-miedzynarodowe-badanie-kompetencji-osob-doroslych-piaac.html>

OECD:

<http://www.oecd.org/general/piaacprogrammefortheinternationalassessmentofadultcompetencies.htm>

SmarterPoland.pl – Fundacja Naukowa:

<http://smarterpoland.pl/index.php/2013/10/umiejtnosci-polakow-wyniki-miedzynarodowego-badania-kompetencji-osob-doroslych-piaac/>

Umiejętności Polaków – wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC),

Broszura: eduentuzjasci.pl/piaac-postpiaac